NOTES SUR QUELQUES FORMES VERBALES
DES ANCIENS TEXTES ROUMAINES

(Résumé)

Les notes de l'auteur attirent l'attention sur: 1) une nouvelle attestation du passé simple 2e pers. sg. *feapse*, 2) deux formes verbales peu conues: *fease* (passé simple 3e pers. sg.) et *fesease* (plus-que-parfait 3e pers. sg.), 3) les formes analogiques du conjonctif present 1e et 2e pers. sg. du verbe *avoir*, 4) la forme du conjonctif present 3e pers. sg. *să doaie*, 5) une forme verbale inexistante: *feacereşi*, 6) quelques formes verbales envisagées comme des fautes de transcription.

Cuvinte-cheie: forme verbale rare, lecţiuni şi interpretări greşite.

Mots-clés: formes verbales rares, leçons et interpretations erronées.

Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti" al Academiei Române
Bucureşti, Calea 13 Septembrie nr. 13

Manuela Saramandu

CA SAU *CA ŞI*

Utilizarea grupării *ca şi* în faţa unui predicativ suplimentar în locul prepoziţiei *ca* se manifestă ca o tendinţă aproape generală în limba română actuală. Motivată ca modalitate de evitare a cacofoniei (*el* ***ca şi*** *colaborator*), construcţia se extinde şi în situaţii unde nu există această motivaţie (*el* ***ca şi*** *director*).

Se impune o analiză a situaţiilor şi a structurilor diferite în care apare această grupare. Încă din latină se înregistrează elementul *si* prin scurtarea lui *sic* „astfel, în acest chip", folosit în anumite compuse (*qua-si* „ca şi", *ni-si* „dacă nu"), ca o particulă expletivă, cu rol de întărire, de accentuare.

În limba română veche sunt numeroase exemplele cu pronume şi adverbe întărite cu particula *şi*: *luişi*, *acestaşi*, *acieşi*, *atunceşi*, păstrate până în secolul al XVIII-lea[1]. Alte forme s-au menţinut până astăzi în vorbirea populară: *fieşicine*, *fieşicare*, *fieşice*, *orişicine*, *orişicare*, *orişice*, *orişicâţi*, *oareşicine*, *oareşicare*, *oareşice*, *sieşi*[2]. *Acelaşi* s-a impus chiar în limba literară actuală, unde s-a produs o modificare semantică dată de particula *şi* (sensul de depărtare s-a convertit într-un sens de identitate). *Şi* din structura pronumelor nehotărâte întăreşte sensul generalizator al acestora. Este o situaţie similară disocierii componentei *ori-*, din structura pronumelor nehotărâte *oricine*, *oricare*, *orice*, printr-o prepoziţie[3], în exemple ca:

[1] Cf. Ovid Densusianu, *Opere*, III, Editura Minerva, Bucureşti, 1977, p. 67–68.
[2] Grigore Brâncuş, *Părţile de vorbire neflexibile*, în *Sinteze de limba română* (coordonator Theodor Hristea), ediţia a treia, Bucureşti, 1984, p. 233.
[3] Iorgu Iordan, Valeria Guţu Romalo, Alexandru Niculescu, *Structura morfologică a limbii române contemporane*, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1967, p. 150, 151.

BDD-A23025 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-29 04:17:33 UTC)

ori cu cine, *ori la care*, *ori în ce*. Astfel se măreşte expresivitatea pronumelui, prin întărirea sensului generalizator.

Lărgind discuţia, putem menţiona şi alte situaţii de folosire expletivă a unor forme pronominale clitice, cu rol de accentuare, de participare afectivă: dativul etic (*Zmeul ia buzduganul şi* ***mi ţi****-l aruncă până în cer*), dativul cu valoare neutră (*Şi dă-****i*** *cu ţuică, dă-****i*** *cu vin, până îşi potoli setea*), acuzativul cu valoare neutră (*Nu prea* ***le*** *are cu munca*)[4]. De asemenea, fostele conjuncţii *de* şi *că*, folosite pentru introducerea unor propoziţii principale exclamative, atestă transformarea lor în particule expletive, întâlnite în exprimarea orală, familiară: ***De****-ar ploua la timp!*; ***Că*** *frumoasă s-a mai făcut!*; ***Că*** *bine-ai mai zis!*

Grupările *ca (şi)*, *cât (şi)* sunt folosite pentru exprimarea unui comparativ de egalitate[5]. *Şi* este la origine o particulă expletivă facultativă: *Maria este la fel de frumoasă* ***ca*** *sora ei = Maria este la fel de frumoasă* ***ca şi*** *sora ei*.

Menţionăm utilizarea celor două modalităţi de exprimare – *ca* şi *ca şi* – în mod frecvent, la nivel dialectal, în istroromână[6]. *Ca* apare cu sens comparativ: *Ploa̯e ca din brenta* (Plouă ca din găleată). *Ca şi* (*ca si*) este mai des folosit decât *ca*, în structuri variate:

– comparaţia de egalitate: *åbu* ***ca şi*** *låptele* (alb ca laptele): *An Je̯ån nu ganescu* ***ca şi*** *noi* (În Jean nu vorbesc ca noi); *Si e̯ fost-a* ***ca si*** *lor ţåţe* (Şi el a fost ca şi tatăl lor); *Rămås-a go* ***ca şi*** *când a di la måia cazut* (A rămas gol ca atunci când s-a născut).

– comparaţia cantitativă: *Am cåpu* ***ca şi*** *un câbắ* (Am capul cât o găleată).

– modalitatea: *Focu nelozé* ***ca si*** *Í-a urdine̯t* (Focul [îl] face cum i-a poruncit); *I̯å musåtę* ***ca si*** *si fost-a måńťe* (E frumoasă precum a fost înainte).

– conformitatea: ***ca şi*** *uzanţa nostra* (după obiceiul nostru).

– comparaţia ireală: ***Ca si*** *si rę sto caroţe mę́re pre potoc ân zdolu* (Ca şi cum ar merge pe râu în jos o sută de căruţe); *Când ur narod conoşte limba sę, e* ***ca şi când*** *sę vę ân mârę cĺuču de se pârjum* (Dacă un popor cunoaşte limba sa, e ca şi când ar avea în mână cheia închisorii sale).

– sensul de predicativ suplimentar „în calitate de”: *Rupa âi* ***ca şi*** *geografski termin* (‘Rupa’ este ca termen geografic); *Lucra* ***ca si*** *făbro* (Lucra ca fierar); *A lu̯i fråte âl gonę* [*automobilu*] ***ca şi*** *za şafera* (Fratele lui îl conduce [automobilul] ca şofer).

[4] Cf., în acest sens, *Gramatica limbii române*, I, *Cuvântul*, Editura Academiei Române, Bucureşti, 2005, p. 207.

[5] Nu discutăm aici statutul de prepoziţie sau de adverb al lui *ca* (pentru detalii vezi *Gramatica limbii române*, I, p. 628).

[6] Petru Neiescu, *Dicţionarul dialectului istroromân*, vol. I (A–C), Editura Academiei Române, Bucureşti, 2011, p. 212–213. Prezenţa construcţiei *ca (şi)* în istroromână este semnalată şi de August Kovačec în *Descrierea istroromânei actuale*, Editura Academiei, Bucureşti, 1971, p. 156 şi în *Tratatul de dialectologie românească*, Scrisul Românesc, Craiova, 1984, p. 579.

BDD-A23025 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-29 04:17:33 UTC)

Pe de altă parte, *ca şi* este atestat în subdialectul crişean, pentru a exprima un comparativ de egalitate (*Pistornic, **ca şi** o cruce*; *Nu este loc frumos **ca şi** acela*) sau de inegalitate (*Fost-au* [în trecut] *mai credincioşi **ca şi** azi*)[7].

Aceste atestări conduc la concluzia că în limba română veche exista o arie dialectală corespunzătoare istroromânei şi subdialectului crişean în care gruparea *ca şi* introducea structuri numeroase şi variate. În graiul crişean s-a păstrat utilizarea construcţiei cu sens comparativ de egalitate, dar şi de inegalitate. În limba literară *ca şi* s-a impus numai în exprimarea comparativului de egalitate. Menţinerea lui *şi* a fost probabil favorizată de echivalenţa semantică a structurii comparative cu o structură copulativă: *Maria este la fel de frumoasă **ca şi** sora ei = Maria **şi** sora ei sunt la fel de frumoase*. Elementele de relaţie *ca (şi)*, *cât (şi)* s-au cristalizat în corelaţie cu mărcile comparaţiei adjectivale (sau adverbiale), devenind un fel de morfem discontinuu al categoriei intensităţii pentru egalitate: la fel de, tot aşa de, tot atât de… ca (şi), cât (şi). Este de presupus că această structură s-a impus într-o perioadă relativ recentă.

Gruparea *ca şi* s-a extins pentru exprimarea unei comparaţii ireale: *El e **ca şi** angajat* sau în coordonarea unor construcţii cu sens cumulativ[8]: *Mi-am amintit de perioada copilăriei **ca şi** de aceea a adolescenţei*; *Se ocupă de istorie **ca şi** de matematică*. Este vorba de o locuţiune conjuncţională, paralelă cu locuţiunile *cât şi*, *precum şi*, în care elementul *şi* este un semiadverb. Statutul lui *şi* se situează, de fapt, la graniţa dintre adverb şi conjuncţie coordonatoare.

Aşa cum arată Grigore Brâncuş, adverbul *şi* are, în aceste structuri, un comportament similar cu al adverbului *edhe* din albaneză, care este format din conjuncţia *e* şi adverbul *dhe*: *Lexoj edhe dëgjoj*. „Citesc *şi şi* ascult”. Combinaţia *şi şi* este atestată în limba veche, unde conjuncţia copulativă *şi* apare însoţită de adverbul *şi*, având sensul „chiar, în plus”: *Că cu pierderea amu avuţiei **şi şi** alte năpăşti, către el trage pre noi*[9].

În concluzie, deşi există structuri paralele, considerăm că utilizarea lui *ca şi* în limba actuală nu reprezintă o continuare a situaţiilor din româna veche. Singura structură păstrată dialectal (în Crişana) şi impusă apoi în limba literară este construcţia comparativă de egalitate. Sunt acceptabile şi sensurile noi ale acestei exprimări (comparativ ireal şi cumulativ). Extinderea lui *ca şi* „drept, în calitate de” pentru predicativul suplimentar a proliferat rapid în faza actuală a limbii române din dorinţa de a evita cacofonia (***ca şi** coautor*, ***ca şi** cetăţeni*), lărgindu-şi apoi utilizarea în mod nemotivat: *S-a evidenţiat **ca şi** specialist*; *S-a prezentat **ca şi** medic*. O asemenea utilizare nu poate fi admisă, chiar cu motivaţia evitării cacofoniei, deoarece, în faza actuală de evoluţie a limbii literare, nu e acceptabilă o construcţie identică – precum *ca şi* – pentru sensuri total diferite (comparativ şi predicativ suplimentar).

[7] Maria Marin, Iulia Mărgărit, *Graiuri româneşti din Ungaria. Studiu lingvistic. Texte dialectale. Glosar*, Editura Academiei Române, Bucureşti, 2005, p. 148.

[8] *Gramatica limbii române*, I, p. 654.

[9] Grigore Brâncuş, *Concordanţe lingvistice româno-albaneze*, Bucureşti, 1999, p. 165, 166.

BDD-A23025 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-29 04:17:33 UTC)

Este recomandabilă utilizarea conectivelor specifice acestei poziții sintactice: prepozițiile *ca*, *drept*, locuțiunea prepozițională *în calitate de*[10]. De exemplu: *Au numit-o* ***ca*** *şefă*; *S-a prezentat* ***drept*** *autor*; *S-a evidențiat* ***în calitate de specialist.***

Pentru cuvintele cu componenta semantică „personal", folosirea conectivelor recomandate de normă este justificată. O situație mai dificilă o reprezintă cuvintele abstracte cu inițialele *c + vocală* (*caracter*, *cerințe*, *circumstanțe*, *concepție*, *condiții*, *context*, *curatorie* etc.), unde sensul conectivelor recomandate nu este adecvat. Se poate recurge la exprimări mai largi cu sens relațional (precum: *din punct de vedere*, *din perspectiva*, *în ceea ce priveşte*, *în privința*, *în materie de*, *sub aspect*) sau se poate admite cacofonia, în mod excepțional, în situații ca cele deja acceptate (*biserica catolică*, *tactica cavaleriei*, *epoca capitalistă*, *Ion Luca Caragiale*).

În mod aberant, au început să apară sporadic exprimări în care orice *ca* este înlocuit prin *ca şi*: *Ea e mai mare* ***ca şi*** *el*; *Va face orice* ***ca şi*** *să devină şef*. Gruparea *ca şi* se delexicalizează, similar ticurilor verbale, precum: *deci*, *mă rog*, *nu-i aşa*, *de fapt*, *carevasăzică* etc.

CA OU *CA ŞI*

(Résumé)

L'auteur se propose de présenter et d'analyser l'utilisation de la construction comparative *ca şi* au lieu de *ca* dans la langue actuelle. L'apparition de cette construction s'explique par des raisons d'ordre stylistique, pour éviter la cacophonie (*ca ca*, *ca că*, *ca câ*, *ca ce*, *ca ci*, *ca co*, *ca cu*). Attestée dans la langue ancienne, la construction existe aujourd'hui au niveau dialectal. À la fin de sa contribution, l'auteur présente les contexts où l'utilisation de la construction *ca şi* au lieu de *ca* est inacceptable.

Cuvinte-cheie: limba literară, norma lingvistică, istoria limbii, dialectologie.

Mots-clé: langue littéraire, nome linguistique, histoire de la langue roumaine, dialectologie.

Cristinel Sava

COMPLEMENTIZATORII COMPUŞI ÎN LIMBA ROMÂNĂ. POSIBILE INTERPRETĂRI

În teza de doctorat (Sava 2012a), ne-am ocupat de complementizatorii care se întâlnesc în limba română veche (sec. al XVI-lea–al XVIII-lea), stabilind atât inventarul lor, cât şi o anumită interpretare (în special a celor construiți cu conjunctivul). În articolul de față, vom prezenta o scurtă analiză a complementizatorilor

[10] *Gramatica limbii române*, II. *Enunțul*, Editura Academiei Române, Bucureşti, 2005, p. 304.

BDD-A23025 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-29 04:17:33 UTC)